

Олег Антонович

СТУДЕНТСЬКИЙ ВАНДРІВНИЙ ХОР «ДВАНАЙЦЯТКА» (до 150-річчя від народження Євгена Купчинського)

Відомо, що час до революції 1848 р., частково навіть у 50-х роках XIX ст., був надзвичайно важким у суспільно-культурному та національному відродженні українського народу на західноукраїнських землях (про східноукраїнські тут не йдеться). «Ніч бездержавности» породила майже повну руйнацію традиційних і давніх за часом суспільних підвалин і структур, прав цього народу, що творило загрозу повної нівеляції й знищення його самотності.

У другій половині XIX ст. під впливом інших історичних обставин ситуація змінюється. Формується нове покоління національної інтелігенції (правників, священників, учителів, урядників, купців), а також робітників, селян тощо, яке ставить перед собою завдання відродити в народі пам'ять про своє минуле, а водночас відродити в його свідомості незнищенність українськості. І задум став повсюдним, почав виявлятися у різних середовищах суспільно-громадського та культурного життя Галичини. Той час, зокрема, напередодні Першої світової війни, як твердить І. Лисяк-Рудницький, був, мабуть, «найщасливішим в новітній українській історії», була це «доба безперервного й всестороннього українського підйому»¹.

Для відродження національної пам'яті діячі культури і науки використовують різні шляхи та вживають різноманітні заходи в реалізації поставленої ідеї. Оскільки товариство «Просвіта», український театр (діяв переважно у Львові), навіть преса не завжди проникали у всі середовища суспільства, їхня діяльність не була масовою, а, втім, і не завжди ефективною, з'являється нова форма народного єднання – організовуються щорічні студентські вандрівки («прогулки») молоді. Вони, як свідчить тогочасна преса і наукова література, відбувалися упродовж літніх і осінніх місяців у різних містах та селах західноукраїнських земель.

Ці зустрічі, як відомо, відіграли важливу роль у громадсько-культурному житті українців Галичини. Вони гуртували людей навколо національної ідеї, плекали культуру і повагу до рідного слова та усної народної словесности, а, головне, нагадували про важливість збереження української традиції і українства.

На організованих вечорах, крім концертних хорових номерів, звучали солові, відбувалися різноманітні музикування, декламації (останні переважно виголошували місцеві репрезентанти гостинних міст і містечок Галичини), товариські зустрічі, різноманітні розмови і забави. Це було школою, з одного боку, для місцевого середовища й заклик до заснування власних читалень, організації музичних і хорових колективів, театральних гуртків, з другого – відкривало щораз нові можливості і для самих учасників вандрівок, які переїжджали з міста в місто, із села в село і вивчали край, його людей, звичаї, побут.

Думка про «організацію молодіжних вандрівок» і використання у них студентської молоді у вільний від навчання час «з користею для себе і людей» зародилася ще на початку 1880-х років. Один із членів цих «вандрівок» писав, що

¹ Лисяк-Рудницький І. Між історією й політикою. – Мюнхен, 1973. – С. 97–98.

«почин» цьому заходів дали віденські січовики і що «се була сама в собі дуже хороша та в наслідках вельми хосенна гадка»². Перша «вандрівка» відбулася 1883 р., друга – 1884 р., третя – 1885 р., четверта – 1886 р. Деякі з них відіграли особливу роль і стали пам'ятними у громадсько-культурному житті на західноукраїнських землях, хоча не обходилося без недоглядів. Про «вандрівку» 1886 р. невідомий кореспондент газети «Діло» писав: «Мандрівники своєю піснею несли до Перемишля подих українського відродження. Тут не чути було рідної мови, панував лише польський і німецький правопис. Зацікавлено тягнулася до українського життя перемиська околиця. Цілими родинами прибували селяни на концерти, пізнаючи ідеали прогресивної молоді»³.

1889 р. з'являється інша форма організованих зустрічей, водночас і впливу на відродження українства та відновлення національної свідомости українців Галичини. Вони зосереджуються переважно на музичному мистецтві та донесенні його у різних формах і жанрах до народу. Задум реалізовується переважно через концертну музику та пісню, матеріалізується в організації хорових колективів із спеціальними програмами, у виконанні авторських музичних і вокальних номерів, у тому числі творів українських композиторів різних поколінь. Чому у відродженні національної ідеї був зроблений наголос на музичній культурі? В музиці та пісні найяскравіше відображено пам'ять народу. Вона – одна з перших у сфері духовності і, головне, сприяє відтворенню його автентичности. У зверненні (відозві) до земляків членів хорового колективу «Дванайцятки», опублікованому напередодні турне 1889 р., перші слова звучать так: «Родимці! Сполучившись добровільно під прапором нашої національної музики, ми заявляємо отсим нашу готовність взяти участь для Вас в концертах»⁴.

Названі заходи стали основою для зміни ранішого формату вандрівок, унаслідок чого з'явився згаданий хоровий колектив «Дванайцятка». Нині його виступи трактовано як одну «з ранніх форм організованого хорового життя» Галичини.

«Дванайцятка» («Дванадцятка») – український мандрівний студентський хор, сформований 1889 р. у Львові під керівництвом Остапа Нижанківського. Неофіційно він ще звався «Артистична Дванайцятка». Діяв у 1889–1891 рр. (частково й згодом), не постійно, переважно впродовж липня-листопада як «хор молоді», або «молодіжний хор», який брав участь у щорічних вандрівках української молоді Галичиною. Насправді назва «Дванайцятка» – умовна, ґрунтується на тому, що до її складу входили 12 співаків. Але так було не завжди. Вже 1889 р. – у першому турне – хор складався із 14-ти осіб (крім власне 12 співаків, фігурують диригент Остап Нижанківський і акомпаніатор Карло Штоль (німець за національністю), 1891 р. – із 16-ти членів колективу тощо.

До складу «Дванайцятки», як повідомляє газета «Діло», входили «добірні голоси» (дані 1889 р.), а саме: Іван Гриневецький-молодший (бас), Юліян Гумець-

² Домет [Садовський В.]. Дещо із споминів про перші артистичні прогульки співацькі в Галичині // *Ілюстрований муз[ичний] календар*. – Львів, 1904. – С. 99.

³ *Діло* (Львів). – 1886. – 3 серп. – Ч. 80. – С. 2–3.

⁴ *Діло* (Львів). – 1889. – 30 лип. – Ч. 159. – С. 1.

кий (тенор), Іван Давкша (Довкша) (бас), Осип Дрималик (тенор)*, Зенон Кирилович (тенор), Антін Крушельницький (бас), Євген Купчинський (бас), Богдан Курп'як (бас), Микола Левицький (тенор), Остап Нижанківський (диригент), Володимир Садовський (Домет) (тенор), Кирило Студинський (тенор), Йосип Партицький (бас), Карло Штоль (акомпаніатор)⁵.

Більшість із названих осіб, які входили до складу хору, згодом, після участі в «Дванадцятці», зуміли залишити помітний слід у суспільно-громадському житті, українській культурі та науці Галичини. Варто згадати діяльність таких осіб, як: Іван Гриневецький (1862–1929) – актор і режисер галицьких театрів, певний час директор театру «Руська Бесіда»; Йосип (Осип) Дрималик (1866–1950) – громадсько-культурний діяч, західноукраїнський мистецтво- і театрознавець, секретар і референт театру «Руська Бесіда», у 1908–1912 рр. – член президії, а з 1915 р. – голова Музичного товариства ім. М. Лисенка у Львові; Зенон Кирилович (1866–1919) – композитор, цитрист, диригент сільських хорів, священник; Микола Левицький (1870–1944) – співак Львівського і Варшавського оперних театрів, педагог; Антін Крушельницький (1866–1895) – фольклорист, співак, диригент хору «Львівського Бояна», рідний брат всевітньо відомої оперної співачки Соломії Крушельницької; Остап Нижанківський (1863–1919) – композитор, диригент хорів, організатор і видавець серії музичних творів різних авторів «Бібліотека музикальна», священник; Йосип Партицький (1868–1931) – журналіст, політичний діяч, адвокат; Володимир Садовський (Домет) (1868–1940) – історик Церкви, диригент, музичний критик, один з ініціаторів видань «Артистичний вістник» та «Ілюстрований музичний календар», священник; Кирило Студинський (1868–1941) – літературознавець, багаторічний голова НТШ у Львові, професор Краківського і Львівського університетів, громадський діяч.

До хорового колективу «Дванадцятки» як співак (у деяких програмних номерах як акомпаніатор і виконавець своїх творів), що вже відзначалось, належав Євген Купчинський (1867–1938) – композитор, цитрист, диригент сільських хорів, громадсько-культурний діяч, священник, чие 150-річчя від народження громадськість відзначає цього року. Його ім'я знає в українській музичній культурі останніх десятиліть XIX – 30-х рр. XX ст.**

Злет таланту Є. Купчинського почався з другої половини 1880-х років, ще під час навчання у гімназії (перші публічні виступи його гри на цитрі преса фіксує 1884 р.)⁶. Початки творчої біографії тісно пов'язані з «Академічним кружком» – мистецько-освітнім гуртком української студентської молоді у Львові, «Академічним Братством» (з 1886 р. був членом його президії) та участю у різних хорових

* У деяких анонсах про турне «Дванадцятки» замість О. Дрималика фігурує М. Ярославич. Він виступав, однак, роком пізніше.

⁵ Студинський К. В духовній семінарії у Львові (1887–1889). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://risu.org.ua/ua/index/studios/studies of religions/62634](http://risu.org.ua/ua/index/studios/studies%20of%20religions/62634)

** Бібліографія про життя і творчість Є. Купчинського сьогодні налічує понад сто позицій у науковій і науково-популярній літературі. Тут не враховано згадки про композитора і цитриста у пресі.

⁶ *Діло* (Львів). – 1884. – 14 трав. – Ч. 63. – С. 3.

колективах, які організував О. Нижанківський та ін. На той час Є. Купчинський виступає у складі одного із студентських хорів й окремого квартету як акомпаніатор і виконавець українських і зарубіжних, зокрема власних, композицій на цитрі (також перекладів творів різних композиторів на цитру), що їх вставляли між хорові номери у програми концертів. На той час Є. Купчинський разом із К. Студинським, О. Нижанківським, В. Садовським публікує оголошення про початок серійного видання «Бібліотека музикальна» під заголовком «Заповідь видавництва музикального»; у XV випуску «Бібліотеки музикальної» (1889) друком з'являються його перші оригінальні твори під заголовком «Три пісні». Це, зокрема, «Доля» на сл. Т. Шевченка, «Моя пісня» на сл. М. Бачинського та «У садочку» на сл. К. Викторина. Тоді ж Є. Купчинський готує щораз нові авторські концертні програми. Прикладом цього є збережені друковані запрошення, газетні повідомлення. Він частий учасник концертів «Львівського, а також Бережанського Боянів», зокрема присвячених різним річницям Т. Шевченка, М. Шашкевича та ін. Пам'ятним для нього був Шевченківський вечір у Львові 5 травня 1894 р. з участю О. Мишуги та С. Крушельницької (перша зустріч Є. Купчинського із С. Крушельницькою на сцені відбулася 1889 р. під час виступу «Дванадцятки» у Золочеві, на якому артистка декламувала твори українських поетів)⁷. Тоді він отримав великий лавровий вінок, а І. Франко писав: «О[тець] Купчинський переніс нас своєю грою на цитрі в ідилічні часи наших прабабусь»⁸.

У 1902–1904 рр. виходить десять зошитів творів Є. Купчинського у Львові та Відні під загальним заголовком «Руський цитрист». До збірки ввійшли такі твори, як: «В своїй хаті» з присвятою «Славній руській університетській молодіжі» (зош. 1); «За вітчизну», марш (зош. 2); «Рідний край» (зош. 3); «Чіча» (зош. 4); Дивертисмент з опери «Наталка Полтавка» (зош. 5); «Зелена рута» (зош. 6); «З Різдвяної ночі» (зош. 7), «Чом ти, Галю, не танцюєш» (зош. 8); «Поздоровлення Відневі» (зош. 9); «Нізвідки потіхи» (зош. 10). (У друкуванні збірки у віденському видавництві сприяв його товариш з «Дванадцятки» В. Садовський, який у 1894–1901 рр. працював священиком української церкви св. Варвари у Відні, а безпосередньо у підготовці видання – літографія А. Андрейчина у Львові.) Йому належить низка творів, які лише нещодавно опубліковано, з підзаголовком «Музичні картини», крім того, шість розлогих попури на теми народних пісень, дивертисмент та фантазії на різні теми, танцювальні п'єси, ліричні п'єси, марші. До останніх, насамперед, належать марші «Василь Вишиваний», «Генерал Тарнавський», «Січ іде» та ін.⁹

Якщо проаналізувати стиль композицій Є. Купчинського, то вони загалом показові для більшості творів другої половини XIX ст. на початковому етапі розвитку національної музики на західноукраїнських землях. Їх характеризує

⁷ *Діло* (Львів). – 1889. – 14 верес. – Ч. 198. – С. 2.

⁸ Пор.: F[ranko] I. Na cześć Szewczenki // *Kurjer Lwowski* (Lwów). – 1894 – 18 maja – N 136. – S. 2; *Діло* (Львів). – 1889. – 14 верес. – Ч. 198. – С. 2.

⁹ 2004 р. в НТШ вийшла друком найповніша збірка збережених творів Є. Купчинського під заголовком: *Музичні твори Євгена Купчинського* / Упоряд. О. Гнатишин, О. Осадця, ред. О. Зелінський. – Львів, 2004. – 460 с.

нескладна гармонізація, побудована здебільшого на фольклорній мелодиці, яка часто насичена варіаціями на народні теми та танцювальними мотивами. Їм властиві доволі проста гомофонно-гармонічна фактура і нескладний, навіть дещо шаблонний супровід. Загалом твори Є. Купчинського часто написані у «стилі романтично-сентиментальних салонних п'єс». Усе це на той час, з одного боку, давало можливість швидко опановувати мелодику творів, а з другого, здобуло їм популярність серед публіки, і не лише української.

У концертних програмах Є. Купчинський не обмежується тільки національним репертуаром. У його виступах звучить зарубіжна музика. Тоді ж Є. Купчинський переклав для цитри уривки з опери В. Белліні «Норма», опери Г. Доніцетті «Лючія з Леммермура», арію Йонтека з опери «Галька» С. Монюшка, п'єси Р. Шумана та Л. ван Бетговена, «Похоронний марш» Ф. Шопена, численні салонні п'єси австрійських і німецьких композиторів, чеські, сербські, угорські, російські, польські (зокрема, мазурки і польки) народні пісні, керуючись під час вибору творів і репертуару доступністю сприйняття їх слухачем, пошуком аналогій стосовно національної музики. У концертних програмах Є. Купчинського часто звучать оригінальні твори закордонних цитристів, перекладені ним на цитру твори українських і зарубіжних авторів. Це, однак, окрема тема для обговорення творчості Є. Купчинського. Тут наведемо лише прізвища іноземних авторів, які фігурують у програмах його концертів: Ц. Бом (C. Bohm), Ф. Вагнер (F. Wagner), Ф. Гаммерер (F. Hammerer), А. Губер (A. Huber), Ф. Гумберт (F. Humbert), А. Гут (A. Huth), Л. Гуцці (L. Huzzi), Ш. Ф. Гуно (Ch. F. Gounod), Ф. Ер (F. Ege), Ф. Кальбахер (F. Kalbacher), Ф. Кюкен (F. Kücken), Г. Г. Кляммер (G. H. Klammer), М. Е. фон Кондор (M. E. von Condor), А. Кралік (A. Kralik), А. Г. Маєр (A. H. Mayer), Й. Массенбюхлер (J. Massenbüchler), Й. фон Нюрнбергер (Joz. von Nürnberger), А. Пашінгер (A. Paschinger), Л. Прайсінгер (L. Preisinger), Дж. А. Россіні (G. A. Rossini), Г. Спровакер (H. Sprowacker), Ф. фон Зуппе (F. von Suppe), К. Умляуф (K. Umlauf) та ін.

Є. Купчинський – організатор і диригент сільських хорів с. Ріпнів Львівської обл. (1901–1905 рр.), с. Сороцько Тернопільської обл. (кін. 20-х рр. – 1938). Він творець нових обробок народних пісень і хорових аранжувань, укладач нових програм концертів, які відбувались не лише у рідних селах, але й на сценах сусідніх. Це була ще одна форма донесення через пісню і з участю селян до свідомості людей важливості українства у селянському середовищі. Програми засвідчують, що основний репертуар Є. Купчинський-диригент сконцентрував не тільки на українській пісні, але й на творах чужинецьких авторів, в інтерпретації яких, за загальним визнанням, він досяг високої диригентської майстерності.

У 1905–1913 рр. Є. Купчинський періодично виступає з авторськими програмами, а також як цитрист й акомпаніатор разом із хором «Бандурист» під час його турне містами і селами Галичини. Останні публічні виступи датуються другою половиною 1920-х – початком 1930-х рр. (концерт на честь митрополита А. Шептицького 1926 р. у Львові; Свято «Просвіти» 1932 р. в Тербовлі та ін.).

Повертаючись до концертної діяльності та турне «Дванайцятки» зауважимо, що Є. Купчинський брав участь у першій (1889 р.) та третій (1891 р.) вандрівці хору.

Виступав він на сценах різних міст і містечок і в інших молодіжних вандрівках 1887–1888 рр. Перед виступом хору обов'язково виголошувались промови суспільно-національного спрямування (виступали перед публікою М. Подолинський, К. Студинський та ін.), до програм включали сольні вокальні та інструментальні номери (виступали з грою на фортеп'яно С. Шепаровичівна, Є. Вербицька, К. Штоль, а серед них часто місцеві музиканти, композитор і цитрист Є. Купчинський)¹⁰. У деяких містах виступали декламатори, з-поміж яких було чимало вчителів і службовців.

Упродовж 1888–1889 рр. Є. Купчинський писав щоденник «Важніші дати» (зберігся частково)¹¹. Його значення виняткове для пізнання біографічних подробиць з життя Є. Купчинського, зокрема й діяльності «Дванайцятки». Автор Щоденника інформує про учасників хору, як вони гуртувалися і з'їжджались на концерти, організацію виступів, коли і в які дні відбувались виступи хору, переміщення з міста в місто, перебіг концертів у різних західноукраїнських містах, підготовку та виконання Є. Купчинським авторських музикалій під час турне «Дванайцятки». У ньому вказано імена осіб, які на місцях належали до організаційних комітетів «Дванайцятки» і піклувалися про членів хору під час гастролей, забезпечуючи їх усім потрібним.

Перша артистична вандрівка «Дванайцятки» відбулася у 1889 р. і тривала з 5 по 15 вересня. Проходила маршрутом Броди¹² (8 вересня) – Золочів (10 вересня) – Зборів (12 вересня) – Тернопіль (15 вересня). Майже у кожному місті, де виступала «Дванайцятка», програма складалася з різних творів. Її появу широко анонсувала преса ще напередодні турне¹³. Згодом безпосередні репортажі про виступи, за словами К. Студинського, писав до газети «Діло» член «Дванайцятки» Йосип Партицький, якого називали ще адміністратором хору. Дописувачі газети «Діло» та іншої періодики рецензували й анонсували виступи «Дванайцятки», і не лише в українських газетах. Усі «рецензії» об'єднує захоплений тон і досить докладна

¹⁰ Горак Я. Вокально-виконавська та диригентська діяльність Володимира Садовського // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Серія: Мистецтвознавство.— Тернопіль, 2011. – № 2. – С. 10.

¹¹ Див.: О. Антонович [Купчинський Олег]. Уривок щоденника цитриста та композитора Євгена Купчинського з 1888–1889 років // *Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Праці Музикознавчої комісії*. – Львів, 1996. – Т. ССХХХІІ. – С. 267–285; перевидання: Купчинський О. *Відомі та маловідомі постаті національної науки й культури* : вибрані статті та повідомлення. – Львів, 2011. – [Т.] 3. – С. 335–354.

¹² Спершу планувався початок турне із м. Стрия, але, як свідчить запис у «Щоденнику» Є. Купчинського, «[4 вересня] приїхав Остап Н[ижанківський] зі Стрия і відкликав 1-ий вечерок по причині виливів» (Купчинський О. *Відомі та маловідомі постаті національної науки й культури*... [Т.] 3. – С. 346).

¹³ [Без автора]. Перша руська прогулька артистична // *Діло* (Львів). – 1889. – 2 верес. (21 серп.). – С. 2. Підписи: «Диригент хору Остап Нижанківський. Члени „Дванайцятки“: Ів. Гринецький, Юл. Гумецький, Ів. Давкша, Зенон Кириллович, Ант. Крушельницький, Єв. Купчинський, Богд. Курпак, Ів. Левицький, Вол. Садовський, Кир. Студинський, Йос. Партицький, Н. Яросевич. Фортеп'яніст: артист-музик К. Штоль».

характеристика виконання творів хором і виступів солістів як співаків, так також на інструментах».

Хор «Дванайцятка» здобуває щораз ширший розголос. У Щоденнику Є. Купчинського загалом не згадано про успіхи хору у концертних програмах. Лише подекуди відзначено: «Концерт вдався» (наприклад, у м. Бродах). Та його програми і виконавська майстерність захоплювали публіку. Корнило Устиянович під час зустрічі з членами «Дванайцятки» у Тернополі говорив: «Панове! Коли я чув Ваш спів – я плакав, плакав тому, бо зрадів, слухаючи, що є ще в нас хтось, хто не голословно, а позитивно служить музиці!»¹⁴

На концерті у Бродах хоровий колектив виконав «Quodlibet» М. Лисенка, М. Рудковського «U nas inaczej», Й. А. Седерманна «Селянське весілля у Швеції» та П. Ніщинського «Закувала та сива зозуля» з «Вечерниць». «Всі три продукції випали недостижимо, – писав рецензент. – Загально подивлювано певність, техніку і рідку добірність голосів. [...] Сподобалася особливо думка Рудковського. Се так мовби не польська композиція, з цілої річи перебивається руський дух, сольові квартети панів Левицького, Садовського, Курпяка і Давкші сильно вирізнялися мелодійністю і красою»¹⁵.

У золочівському концерті колектив виконав музичні твори польською, сербською, чеською і українською мовами. «Також різноманітністю мало котрий концерт в силі повеличатися, надто всі точки виконано артистично хоч багато перешкоджав злий устрій залі. В Лисенковім тріо («Ой не гаразд запорожці») відзначилися солісти пани Левицький, Садовський і Крушельницький. [...] Солові квартети членів „Дванайцятки” панів Левицького, Садовського, Гриневецького і Крушельницького випали в обох номерах (Воробкевича „Сиві очі” і Желенського „Nasza Hanka”) недостижимо»¹⁶. Подібний відгук отримав концерт у Зборові¹⁷.

Щодо участі Є. Купчинського, який, крім співу, виконував власні твори на цитрі, дописувачі повідомляли: «Цитрист п[ан] Купчинський, член „Дванайцятки”, грав своє „Divertissement” з Лисенкової опери „Різдвяна ніч”. Годі нам а навіть злишно розводитись о грі сего артиста-музика; він занадто звісний, щоби ще дохвалювати. Дехто казав, що і в небі, мабуть, краще не заграють»¹⁸; «Пан Купчинський грав Умлявфа концерт на цитру „Carnaval von Venedig” із питомим собі артизмом, пальму першенства видирав ему п’яніст п[ан] Штоль, обох кілька разів публіка викликувала»¹⁹; «Гра на цитрі члена „Дванайцятки” п[ана] Купчинського була тут недостижимою, тут він відіграв своє нове „III Потпурі” із народних пісень, а одушевлена публіка вимогла, що докинув ще Берноляка фантазію „Мойй любці”»²⁰.

¹⁴ Діло (Львів). – 1889. – 19 верес. – Ч. 201–202. – С. 3.

¹⁵ Там само. – 12 верес. – Ч. 196. – С. 2.

¹⁶ Там само. – 14 верес. – Ч. 198. – С. 2.

¹⁷ Там само. – 17 верес. – Ч. 200. – С. 1. Див. також: Горак Я. *Вокально-виконавська та диригентська діяльність Володимира Садовського*. – С. 10.

¹⁸ Там само. – 12 верес. – Ч. 196. – С. 2.

¹⁹ Там само. – 17 верес. – Ч. 200. – С. 1.

²⁰ Там само. – 19 верес. – Ч. 201–202. – С. 3.

Діяльність «Дванайцятки» впродовж 1889 та наступних років нині оцінюється в кількох аспектах. По-перше, це був суспільно-культурний захід, через який українська і світова музика й пісня ширилися серед населення, відновлювалася вікопомна традиція, відроджувались українство і національна свідомість; по-друге, вандрівки студентської молоді і хору «Дванайцятка» давали змогу виявити національні «музичні сили», насамперед вокальні, «дебютувати перед широкою публікою і заявити про себе» талантам, водночас пропагувати українське музичне та хорове мистецтво; по-третє, виступи «Дванайцятки» популяризували творчість національних композиторів старшого покоління – М. Лисенка, М. Вербицького, І. Лаврівського, А. Вахнянина та ін., і молодих, серед них композитора і цитриста Є. Купчинського. Усі кошти, які збирали вандрівки «Дванайцятки», призначались на спорудження будинку українського театру. Хто уважно «слідив за національним рухом того часу, – писав один з активних учасників «Дванайцятки» В. Садовський, – той мусить много неочікуваних появ серед життя-буття русинів приписати тим двом вандрівкам»²¹. Заходи «Дванайцятки» та раніших західноукраїнських вандрівок слугували живим прикладом для національного відродження інших слов'янських недержавних народів. І в них пісня була понад усе! Інший учасник «Дванайцятки» К. Студинський у промові перед виступом «Дванайцятки» у Тернополі (15 вересня 1889 р.) відзначав: «Коли народи падали, коли все а все втратили, людова пісня була тим чинником, що здвигнула народ, що знову привела його до життя. І в нас у народній пісні [...] виразилось усе, що обходить цілий народ. Тому ми мусимо плекати цю народну музу, мусимо віддати їй те, на що вона заслужила, зберігаючи в тій добі, коли всі нас відцуралися, нашу національність. А це важке завдання припало [...] молоді. Вона розуміє це»²².

Діяльність «Дванайцятки» і її програмні завдання – сьогодні гордість для нащадків. Відродження пам'яті народу є прикладом того, що ніколи не повинно втрачати своєї актуальності.

²¹ Йдеться про вандрівки 1899 і 1890 рр. Див.: Горак Я. *Вокально-виконавська та диригентська діяльність Володимира Садовського*. – С. 11.

²² Студинський К. *В духовній семінарії у Львові*.